

УДК 332.01:330.83

О.В. Ткач,

к.е.н., доцент, Інститут регіональних досліджень НАН України, м. Львів

ЕКОНОМІЧНІ СПАДИ ТА ПІДЙОМИ ЯК НЕВІД'ЄМНІ ЕТАПИ ЕКОНОМІЧНИХ ЦИКЛІЧНИХ КОЛИВАНЬ

В представленій статті економічні спади і підйоми представлені як невід'ємні етапи економічних циклічних коливань. Автор наголошує на першопричині виникнення валютних криз, їх циклічного характеру в умовах постіндустріального суспільства.

In the presented article financial economic crisis has been presented as a undividable aspect of cycling process. Author has paid an attention to a reason of currency crisis, its cycling character in the conditions of post industrial community.

Ключові слова: економічні спади і підйоми, валютна криза, циклічний характер, транснаціональні компанії (ТНК), транснаціональні банки (ТНБ), фондова, криза, постіндустріальне суспільство.

Вступ. Циклічні коливання економічних процесів безпосередньо пов'язані з економічними підйомами та кризовими явищами. За результатами останніх досліджень зміст кризових процесів набув особливої уваги оскільки негативні явища набули глобального характеру.

Вивченню проблем кризових процесів присвячені праці як вітчизняних так і закордонних економістів. Серед них можна виділити таких вчених як І. Трахтенберг, Л. Мендельсон, А. Сірогін, В. Волошин, В. Пинзеник, М.І. Туган-Барановський, С. Селанта, П.Кругмана, М. Обстельфельда, Г. Кальво, Д.Сакса, Е. Мендоси та інші.

У зв'язку з цим була прийнята спроба проаналізувати зміст економічних спадів та підйомів в контексті циклічних коливань.

Постановка задачі: дослідити і виділити основні етапи підйомів і спадів які мали місце в світовій економіці.

Результати. Сучасне економічне середовище ставить перед його суб'єктами завдання стабілізації стійкої максимізації прибутку в довготривалому періоді.

Вирішення такої проблематики знаходить власне вирішення в трьох напрямках:

- для ТНК - шляхом географічної диверсифікації;
- для ТНБ - шляхом пошуку найбільш прибуткових інструментів вкладення фінансових ресурсів;
- для держави – створення умов функціонування для господарюючих суб'єктів як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках.

Зміст вирішення вищезазначених проблем спонукає суб'єктів господарювання, фінансові установи використовувати у власному обігу іноземні валюти, які є вагомим елементом впливу ззовні і являються основним способом стимулювання кризових явищ і процесів на стан економіки в цілому.

Останні 20 років були відмічені як валютними так і банківськими кризовими явищами, що мали місце не лише в країнах, що розвиваються (криза у Мексиці 1994-1995 рр., країн Південно-Східної Азії 1997 року, криза у Бразилії в 1999 році), але і у розвинутих країнах (фондова криза в США 1987 року, криза Європейської Валютної Системи 1992 року). Слід окремо зупинитися і на кризових явищах, що мали місце в 2008 році і не оминули українську економіку [1].

В економічній науці існує думка, що природа економічних, зокрема, валютних криз до кінця залишається не зрозумілою, що надає особливого значення змісту управління такими ризиками та зведення їхнього впливу до мінімуму на стан та характер власної економіки, мається на увазі економіки країни.

Першим ешелонем оборони перед наступом валютно-фінансових кризових явищ стає банківська система з її усталеними внутрішніми та зовнішніми зв'язками, оскільки банки змушені проводити операції з різноплановими валютними «кошиками». Зміст зниження рентабельності традиційних банківських операцій

та посилення конкуренції спонукає банківський сектор брати на себе додаткові ризики в ракурсі проведення валютних операцій з іноземними валютами, що мають нестійкий, а в деяких випадках і спекулятивний характер. Якість управління банківською та фінансовою системою в таких випадках стає одним з основних факторів підтримання стійкої позиції держави в світовому фінансовому секторі та забезпечення динаміки стійкого розвитку економіки.

Інтеграція України в світове співтовариство не тільки як повноправного суб'єкта світових торговельних відносин, але і як одного із секторів глобального фінансового ринку поставило країну в межі впливу світових фінансових криз, які світова економічна система несе з часу промислової революції. Особливо значення кризові явища набули з 1973 року після введення в дію вільного коливання валют. З цього часу кризові явища стали постійною рисою світової економічної та фінансової системи [2].

Сьогоднішні різкі зміни котирування світових валют ставлять під сумнів концепцію паритету купівельної спроможності (PPP – purchasing power parity) у відповідності з якою динаміка зміни курсу валюти певної країни по відношенню до валюти іншої країни у довготривалому періоді прямує до динаміки змін інфляційних диференціалів між цими країнами [3]. У зв'язку з цим можна поставити під сумнів правильність та коректність проведення статистичних досліджень та аналізу виміру, що пов'язані з аналізом PPP.

Країни з перехідною економікою та країни, що розвиваються основною рушійною силою розвитку власної економіки розглядають залучення інвестицій. При імplementації такої політики країна застосовує програмні заходи з метою стабілізації на базі обмінного курсу, при цьому відбувається фіксація, чи квазіфіксація обмінного курсу національної валюти по відношенню до однієї з вільноконвертованих валют. Така політика вимагає створення та підтримання економіки з системою гнучких ринків факторів виробництва, а також проведення рестриктивної грошової та фіскальної політики. У випадку, якщо темпи інфляції в країні, що проводить таку грошову політику перевищує темпи інфляції в країні, до валюти, якої прив'язана її грошова одиниця відбувається завищення реального обмінного курсу. Відповідно, це викликає збільшення імпорту товарів, зменшення внутрішніх золотовалютних резервів, які направляються на фінансування від'ємного сальдо платіжного балансу і, як наслідок, тиску на національну валюту з подальшим виникненням кризових явищ, в-першу чергу в банківському секторі. Такі кризові явища отримали інше тлумачення як валютна криза.

В таких обставинах важливе значення набуває політика функціонування центрального банку країни в сфері управління певними видами ризиків, що набувають форми валютних ризиків як короткотермінових так і довготермінових. Але праці вітчизняних та іноземних науковців зводяться в основному до представлення та аналізу теоретичних моделей валютних криз. Основною головною проблемою ними представлена проблема створення моделі здатної передбачити початок валютної кризи. Всі існуючі моделі з високою ймовірністю представляють кризові явища, що відбулися і будуть на показниках, які вже супроводжували події, що відбулися.

Беручи до уваги вищенаведене, створення моделі, яка б могла передбачати та прогнозувати перебіг валютних криз, з одного боку, неможливо оскільки не є можливим врахування психологічної складової поведінки суб'єктів ринку. Але, з іншого боку, використовуючи теоретичні підходи щодо прогнозування циклічних процесів, а також просування соціально-культурної поведінки в процесі глобалізаційних змін можна стверджувати про можливість такого прогнозування з метою відображення відповідних механізмів щодо запобігання негативному впливу кризових явищ.

Історично фінансові та структурні кризи досліджувалися та обумовлювалися в межах капіталістичного способу виробництва як пере накопичення судного капіталу, яке випереджає його використання в межах реального сектору економіки. Сам зміст знецінення судного капіталу, який виражається в грошових кризах прийнятій багатьма вченими за основу при дослідженні власне валютних криз.

За умови, якщо грошові кризи визнані як циклічні процеси [4], що властиві капіталістичному світу, то на наш погляд, зміст знецінення судного капіталу і, як наслідок валютних криз, в свою чергу, мають циклічний характер. Але зміст циклічних явищ та процесів набув нового значення в межах постіндустріальних глобальних процесів.

Так Мінські [5] звертає увагу на фінансові взаємозв'язки, що притаманні капіталістичному суспільству. Капіталістичну систему він описує як внутрішні процеси, що відбуваються в капіталістичній економіці, породжують такі фінансові взаємозв'язки, які сприяють підтриманню нестабільності, а до ординарних характеристик капіталістичної системи він відносить цінові та вартісні співвідношення, які викликають фінансову кризу в нестійкій фінансовій структурі. Гіпотеза фінансової нестабільності Мінські базується на тому, що для проведення успішної макроекономічної політики необхідним є чітке визначення кордонів і недоліків капіталістичного способу виробництва. Він схильний стверджувати, що основна риса капіталістичного суспільства – фінансова нестабільність, реакція на яку економічних суб'єктів може не пом'якшувати, а загострювати кризові явища, що призводить до різнонаправленої динаміки вартості активів та нестабільних відсоткових ставок. Така вільна взаємодія індивідуальних типів поведінки суб'єктів господарювання вносить появу системної нестійкості та впливу в коректі фінансової дерегламентації.

Зміст кризи японської економіки 1997 року повністю відповідає концепції Мінські. Акт підписання Угоди «Плаза» (Plaza Accord) в 1985 році став зовнішнім екзогенним фактором підвищення обмінного курсу японської ієни. Політика «дешевих грошей» щодо виходу із рецесії, яка була прийнята японським урядом, викликала кредитну експансію, яка, в свою чергу викликала призвела до перегріву фондового ринку. В 1990-х роках урядом Японії прийнято рішення щодо відходу від експансіоністської моделі, що привело до обмеження кредитних ресурсів. Цикл завершився в 2006-2007 рр., коли ціни на активи впали до рівня найбільш привабливого для покупців. Кінець 2008 року позначений знову різким подорожчанням японської ієни. На цей раз екзогенною причиною валютної кризи стали різкі коливання інших колективних світових грошей. Японська економіка та фінансова система знову зайшли в новий цикл.

Як бачимо з вищенаведеного валютні кризові явища відповідають депресивній фазі чи кінець фази стабілізації приходиться на фазу спаду довгої хвилі. Криза Бреттон-Вудської системи співпав з кінцем фази стабілізації хвилі і переходом до фази спаду – 1971-1973 рр.. Криза Європейської валютної системи, що мала місце в

1992-93 роках, мексиканська криза 1993 року, азіатська валютна криза 1997-1998 років, російська і українська криза 1998 року, бразильська криза 1999 року приходяться на депресивну фазу, що почалася в 1991 році і продовжується в середньому 8-23 роки.

Економічний ріст відбувається в межах середньо термінових циклів, тому сама найнижча точка довгої хвилі завжди належить фазі кризи, чи, іншим словами, депресії середньо термінового циклу, що відбувається в межах завершення знижувальної хвилі довгого циклу. Вищезазначені середньо термінові коливання, як було вже зазначено в п.2.1. даної роботи мають період 7-11 років.

Аналіз валютно-фінансових кризових явищ 1971-73 рр., 1998-99 рр., зміст їх протікання підтвердив тезу щодо передування валютно-фінансової кризи кризи в реальному секторі економіки. Необхідно зазначити, що єдиною однаковою рисою для всіх кризових явищ і процесів у вище визначений період часу слугувало підтримання високого курсу американської валюти і, як наслідок, зниження цін на сировинні товари і товари масового виробництва, які в свою чергу складають основну частину експорту країн з перехідною економікою і країн, що розвиваються [6].

Постіндустріальний етап розвитку світової економіки взяв за основу власного розвитку економічно-фінансовий зміст низько інфляційної складової. При цьому ринки економік розвинутих країн, що вступають в інформаційну еру не залишаються осторонь від впливу кризових явищ і підтверджують, на наш погляд, безпосередній прямий та зворотній зв'язок теорії економічних циклів зі змістом та характером валютно-фінансових та економічних криз. Головне питання стоїть не в зміні характеру чи динаміки циклічних процесів, а в тому наскільки зміст економічних циклів набув нового забарвлення та змін у зв'язку з глобалізаційними змінами у світових економічних процесах.

Висновки. Особливо значення кризові явища набули після введення в дію вільного коливання валют, з цього часу кризові явища стали постійною рисою світової економічної та фінансової системи

Зміст знецінення судного капіталу і, як наслідок валютних криз, в свою чергу, мають циклічний характер, зміст яких набув нового значення в межах постіндустріальних глобальних процесів.

Першим ешелonom оборони перед наступом валютно-фінансових кризових явищ стає банківська система з її усталеними внутрішніми та зовнішніми зв'язками, тому якість управління банківською та фінансовою системою стає одним з основних факторів підтримання стійкої позиції держави в світовому фінансовому секторі та забезпечення динаміки стійкого розвитку економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мировой финансовый кризис 1997 – 1998 гг. / Под научным руководством академика РАН Р.Энтова. – М.: Наука, 1998. – 228 с.
2. Світова економіка. /За ред. А.С. Філіпенко. – К.: Знання, КОО, 2000. – 302 с.
3. США: Государство и рынок / А. Б. Парканский, С. Б. Черпаков, С. К. Дубинин и др., – М.: Наука, 1991. – 178 с.
4. Замулин О. Концепция реальных экономических циклов и ее роль в макроэкономической теории // «Вопросы экономики». 2005. №1. с.145-148.
5. Н. Minsky. The Modeling of Financial Instability: An Introduction. – Modelling and Simulation. – 1974. – 548 с.
6. Основы американской экономики, пер. с англ. – М.: Изд. Дом Гребенникова, 1993. – 528 с.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2009 р.